

SOFIA BJÖRKLÖF
HELSINKI

Suomalaiset lainasanat Villem Ridalan (Grünthalin) kalevalamittaisessa runoelmassa *Püha Rist*¹

1. Johdanto

Villem Grünthal (1885 Kuivastussa, Muhussa – 1942 Helsingissä), runoilijanimeltään esivanhempiansa syntymäkylän mukaan Ridala, kirjoitti runoelman *Püha Rist* vuosina 1930–1931. Tämä painettuna lähes 400-sivuinen runo kertoo kalevalamittaisella virolla Jeesuksen elämäntarinan Raamatun kaikkien neljän evankeliumin perusteella yhdistäen eri kertomuksia. Teoksen julkaisi postuumisti vasta vuonna 2005 Eesti Kirikute Nõukogu.² Teoksen toimitti folkloristi Ruth Mirov, joka pääsi tutustumaan käsikirjoitukseen ensi kertaa sen kirjoittajan pojan, jubilaarimme isän Veljo Grünthalin (1928–2003) kotiin Hyvinkäälle vuonna 1991, vasta Viron palautettua itsenäisyytensä. 2000-luvulla teoksen toimituskuntaan kuului mm. runoilijan pojanpoika, nyt juhlittava professori Riho Grünthal, joka myös luovutti teoksen alkuperäisen 1 545-sivuisen käsikirjoituksen Eesti Kirjandusmuuseumille. (Mirov 2005b: 5, 9; 2006: 219–220.)

-
1. Tänan anonüümseid retsensente täpsete märkuste eest; kiitän anonyymeja arvioijia täsmällisistä huomautuksista!
 2. Tänan Eesti Kirikute Nõukogu ning EKN'i sekretär-assistent Tuulika Pikksaart selle eest, et sain enda käsutusse teose *Püha Rist* pdf-faili, mis tegi uurimistöö märgatavalt hõlpsamaks. Tänan PhD Karin Kustassood selle eest, et ta mõned aastad tagasi, märganud mu juhendaja vanaisa teost *Püha Rist* Tartu Ülikooli Jakobi kahe hoones,

Jubilaarimme tuntee hyvin, millaisia suomalaislainoja hänen isoisänsä toi viron kieleen; saattaapa hän ystävällisesti mainitakin, ellei ohjattava ole huomannut viitata tällaiseen kytkökseen jossakin käsikirjoituksessaan. Tarcoitukseni on ilahduttaa *sünnipäevalast* esittämällä pieni katsaus siitä, millaisia sanoja *vanaisa* lainasi suomesta evankeliumirunoelmaansa, joka julkaisiin vasta yli kuudenkymmenen vuoden kuluttua kirjoittajansa tuonilmaisiin siirtymisestä. En ole saanut selville, että teosta olisi juuri tutkittu ainakaan kielitieteen näkökulmasta. Sen sijaan Grünthal-Ridalan varhaisemmassa tuotannossaan vuosina 1905–1913 käyttämiä sanoja on käsitelty ainakin kolmessa professori Huno Rätsepin ohjaamassa Tarton yliopiston diplomityössä (Mutt 1976; Hermann 1980; Laanpere 1983) ja osin myös Grünthal-Ridalan kieli- asenteita tarkastelevassa varhaisemmassa diplomityössä (Luts 1947). Rätsep on tarkastellut viron kirjakielen suomalaislainoja useissa artikkeleissa, joista eräässä hän esittää luettelon mm. Villem Grünthal-Ridalan viroon tuomista levinneimmistä lainoista (Rätsep 2002 [1976]).

Villem Grünthal alkoi opetella suomea itsenäisesti jo koulupoikana Kuressaaressa Johannes Aavikin kanssa (Mirov 2005c: 425). Opiskelemaan hän muutti vuonna 1905 Helsinkiin, missä hän valmistui kandidaatiksi 1909, maisteriksi hänet promovoitiin 1911. Tarton yliopiston tohtoranttina hänet lähetettiin 1919 stipendiaatiksi Helsingin yliopistoon, jossa hän kirjoitti väitöskirjansa parissa vuodessa; tohtoriksi hän väitteli 1941. Vuonna 1923 hänet valittiin Helsingin yliopiston ensimmäiseksi viron kielen ja kirjallisuuden lehtoriksi (tästä sekä lehtoraatin perustamisesta ks. R. Grünthal 1999a; 1999b sekä 2005). Tässä virassa hän toimi elämänsä loppuun asti, ja saman viran säilyttämistä Helsingin yliopistossa pojanpoika lehtoraatin satavuotisjuhlan kynnyksellä joutui puolustamaan – onneksi tuloksellisesti (tästä esim. Altosaar 2021; ERR 2021; Hakala 2021; Kooli 2021a, 2021b; Postimees 2021 sekä R. Grünthal 2021).

Evankeliumirunoelmassaan Villem Ridala käytti kalevalamittana tunnettua vanhaa itämerensuomalaisten kielten kansanlaulumittaa nelipolvista trokeeta, jota viroksi nimitetään termillä *regivärss*. Ylitettäväksi haasteeksi luonnollisesti muodostui virossa tapahtunut sisä- ja loppuheitto, joka saattaa vaikeuttaa tavujen sovittamista tiukkaan runomittaan. Ridala ilmeisesti

äraantavate raamatute virnas, tõi selle paberkandjal mulle. Tänu sellele tekkiski mõte teose sõnavara uurida. Olles kuulnud mu kurbusest selle üle, et teose toimetaja, kadunud Ruth Miroviga (1929–2022) polnud enam võimalik intervjuud teha, leidis Karin hiljem juhuslikult samast kohast üles ajakirja *Keele ja Kirjandus* numbri, milles Mall Jõgi küsitleb Mirovit kohe järgmisel aastal peale teose ilmumist (Jõgi 2006, käesolevas kirjutises aga mõtte esitaja selguse eesmärgil viitega Mirov 2006; rohkem Mirovi kohta vt Kippar 2022). – Ehk siis: kõiksugused raamatuvirnad võivad endas avastamisväärsed peita ja huvitavat vilja kanda, ning trükitud teosel on selles ilmas jätkuvalt kindel koht.

kirjoitti kalevalamittaista runoa käyttäen ääntään ensisijaisena luomisvälineenä – samoin, kuin kansanlaulutkin syntyivät (Mirov 2005b: 8; 2006: 221). Myös mittaam kuuluva allitteraatiota on pystynyt luomaan lainaamalla ainesta suomesta. Suurin osa näistä Ridalan käyttämistä lainoista on tilapäislainoja, jotka eivät ole löytäneet pysyvää jalansijaa virossa. Teoksen toimittaja arvioikin Ridalan tarkoituksena olleen luoda suullista runoutta ja erityistä kieltä (Mirov 2005b: 8). Innoituksen työhön Ridala sai Helsingin yliopistossa pitämästään luentosarjasta, joka käsitteli virolaisissa kansanlauluissa säilyneitä legendoja. Työnsä alkutekstinä Ridala käytti Adrian Virginuksen Uuden Testamentin – tyyliältään runollista – tartonkielistä käännöstä 1600-luvun jälkipuoliskolta. (Mirov 2005c: 435 ja sen lähteet.)

2. Käsillä oleva artikkeli

Esitän kirjoituksessani Ridalan runoelmassaan käyttämiä suomalaislainoja. Lisäksi esitän sellaisia sanoja, joiden lähteenä runoelmassa ovat todennäköisimmin viron murteet, mutta jotka tunnetaan myös suomessa – näissä tapauksissa ei aina ole täyttä varmuutta esikuvasta. Olen kerännyt aineistoni parikymmensivuisesta sanaluettelosta, jossa selitetään *Püha Rist* -runoelman murteellisiksi ja vähemmän tunnetuiksi nimettyjä sanoja ja joka on liitetty teoksen loppuun (Mirov 2005a). Sanaluettelo on koostettu auttamaan vironkielistä lukijaa runoelman ymmärtämisessä, joten siinä annetaan esitetyille sanoille vain merkityksenselitteet eikä tietenkään esimerkiksi kommentoida sanojen mahdollista levikkiä muissa itämerensuomen varieteeteissa. Luettelon lopussa koostajaksi ilmoitetaan *toimetaja* '(pää)toimittaja', siis Ruth Mirov (Mirov 2005a: 424).³ Toimitusneuvosto olikin pyytänyt Mirovia laatimaan teokseen sanaston, missä sivumennen sanoen voisi kuvitella professorillammekin olleen osansa. Tässä työssä Mirov käytti viron muresanakirjoja, deskriptiivistä ja oikeinkirjoitussanakirjaa, Wiedemannin sanakirjaa ja Saaresten käsitteellistä sanakirjaa (VMS; EMS; EKS; ÖS; Wiedemann 1973 [1869]; Saareste 1958–1968, 1979) sekä täsmentämättömiä suomen kielen ja kalevalamittaisten julkaisujen sanastoja. Mirov itse arvelee sanaston voineen jäädä kiireen vuoksi puutteelliseksi. (Mirov 2006: 223.)

3. Kun teoksen julkaisemista yritettiin käynnistää ensi kerran vuonna 1972 yhteistyössä jubilaarimme sedän Esmo Ridalan (vuoteen 1952 Grünthal; 1923–1988) kanssa, sanaston tekemisestä oli neuvoteltu kielitieteilijä Julius Mägisten kanssa (Mirov 2005c: 434–435; 2006: 219). Käsikirjoitusta ei tuolloin ilmeisesti kuitenkaan löydetty kokonaisuudessaan (Mirov 2006: 219) ja julkaisemisen tuolla erää jäätyä suunnitelmaksi Mägistekään (1900–1978) ei koskaan voinut tarttua työhön.

Lyhenteellä viG (viro, Grünthal-Ridala)⁴ merkitseen Ridalan vironkielisessä *Püha Rist* teoksessaan käyttämiä sanoja, jotka olen poiminut teoksen sanaluettelosta suomalaisalkuperäpotentiaalinen perusteella; sanat ovat osin suomalaislainoja, osin viron murre sanoja. Tarkasteltavat Ridalan käyttämät sanat on selvyuden vuoksi myös lihavoitu. Tässä artikkelissa käsiteltävien sanojen vironkieliset merkityksenselitykset olen ottanut muuttamattomina kyseisestä sanaluettelosta; lyhyet suomenkieliset selitteet yleisviron homonyymeille olen laatinut osin apuna muutamia sanakirjoja käyttäen (VISU; EKSS; EES; SSA). Murretiedot ovat murre sanakirjoista (EMS; VMS; SMS), vanhemman (murre)kielen tiedot Wiedemannin sanakirjasta (Wiedemann 1973 [1869]) ja nykykirjaviron tiedot viron kirjakielen sanakirjasta (EKSS). Etymologiset tiedot ovat enimmäkseen etymologisista sanakirjoista (EES; SSA) ja Rätsepin artikkeleista (2002 [1964; 1976; 1981; 1983]), toisaalta osin omia hypoteesejani. Ridalan käyttämällä sanoilla on siis vironkielinen selite ja niiden merkitys selviää yleensä myös suomen lainaoriginaalista tai suomen vertailusanasta. Sanojen taivutustyyppit olisi kiintoisaa selvittää systemaattisesti, mihin tässä katsauksessa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta.

3. *Püha Rist* -runoelman suomalaislainojen tarkastelu

3.1. Lainojen mukauttaminen viron äännerakenteeseen

Suomesta viroon lainatessa sanoja on tavallisesti mukautettava viron äännerakenteeseen – siitäkin huolimatta, että tavoitellaan vaikutelmaa hieman varhaisemman aikatazon kielen vaiheesta. Viron kolme kestoastetta käsittävä äännerakenne vaikuttaa klusiilien lausumiseen ja ortografia niiden merkitsemiseen (suomessa yksinäisklusiilin ja geminaatan oppositio *k, p, t* vs. *kk, pp, tt*, virossa mediaklusiili *g [G], b [B], d [D]*, lyhytalkuinen geminaatta *k [kk], p [pp], t [tt]* ja ylipitkä geminaatta *kk [kk], pp [pp], tt [tt]*). Diftongit avartuvat (viG *aegaelma* ← sm. *aikailla*) ja oikenevat (viG *hees(sa)* ← sm. *hiessä*; viG *loola* ← sm. *luola*), jälkitavun diftongi ja pitkä vokaali lyhenevät (viG *viisus* ← sm. *viisaus*), vokaalisointu katoaa (viG *püüdama* ← sm. *pyytää*) ja toisen tavun labiaalinen laatu muuttuu (viG *maidu* ← sm. *maito*; viG *lumu* ← sm. *lumo*). Virolle tyypilliset sisä- ja loppuheitto korvautuvat Ridalalla heittymättömillä muodoilla silloin, kun se on runomitan tavorakenteen vuoksi tarpeen, ja toisaalta käytetään myös heittyneitä variantteja. Samasta sanasta voikin eri kohdin runoa esiintyä eri variantteja – sen mukaan, vaatiiko mitta

4. Lyhenteen viG valintaa perustelen sillä, että viR merkitsee viron koillisrannikko-murteita.

esim. yksi- vai kaksitavua (viG *aat(u)*, *kulm(a)*, *piisk(i)*, *turv(a)*, *vaim(u)*, *vald(a)*). Sanakirjoissa ja sanastoissa hakusanoina käytettävät perusmuodot ovat verbien infinitiivien tapauksessa virossa ja suomessa myös eri näköiset (viG *ehtima* 'joudma' ← sm. *ehitiä*; viG *kehutama* 'arendama' ← sm. *kehittää*).

Suomen kanssa täsmällisesti saman perusmuodon asun säilyttäneitä lainoja on vain muutamia. Ne ovat tavallisimmin kaksitavuisia nomineja, joissa ei ole sanansisäisiä yksinäisklusiileja. Lyhyt ensi tavu on lainasubstantiiveissa viG *alus*, *ase*, *halu*, *kela*, *tela*, *tihu*, *tili*; pitkä ensi tavu *s*-loppuisissa nomineissa viG *allas*, *viisas*. Yksitavuinen on kieltoverbi viG *et*. Muutama suomen kanssa samassa kirjoitusasussa esiintyvä lainasubstantiivi ääntyy kuitenkin virossa hieman toisin: viG *asetus* [asettus], *kukka* [kukka].

3.2. Ilmeisimmät suomalaislainat

Selvimmän suomalaisiksi lainoiksi tunnistettavilla sanoilla ei ole vastineita viron kirjakielessä tai murteissa. Lainattuja nomineita ovat viG *allas* 'mahukas veenõu; väike veekogu' ← sm. *allas* (lisäksi yhdyssana viG *vesi|allas* 'väike veekogu; bassein, mahukas veenõu', jonka määriteosana on sm. vi. *vesi*); viG *asetus* 'seadus, määrus; korraldus; õigus' ← sm. *asetus*; viG *askel* 'samm, aste; askeldus' ← sm. *askel* (osin vi. harv. *askel* : *askli* : *asklit* 'askeldus', vrt. vi. *askeldus* 'askeldamine, talitus, (asja)toimetus', viR(LK)I *askeldus* 'askeldus, toimetus, töö; sekeldus'); viG *avamed* 'võtmed' ← sm. *avaimet* (→ viW^A *avam* g. *avami*, *avame* 'Schlüssel', vrt. vi. *avama* 'avata'); viG *hurme(e)* 'veri, verine haav' ← sm. *hurme* (lisäksi yhdyssanat viG *hurme|karvaline* 'verevärviline', viG *hurme|taud* 'veritsustõbi' sekä johdos viG *hurmeline* 'verine'; vrt. sm. a. *hurmeinen*; EES tosin esittää Wiedemannin sanakirjan sanan viW *urm* : *urma* : *urma* 'verine haav; veri' olevan sm. sanan vastine); viG *kela* 'rull' ← sm. *kela*; viG *kulm(a)* 'nurk' ← sm. *kulma* 'nurkka, kulmaus; kulmakarvojen seutu, silmäkulma' (vrt. vi. *kulm(u)* 'silmakulm; kulmukarvad; (heinakoorma, -lademe) nurk; kühm, mõhn; jõe-, ojakäär'); viG *kuuru* ~ *kuuruke* 'lühike ajavahemik, veidi aega' ← sm. murt. *kuuro* 'lyhyt ajanjakso'; viG *loola* 'koobas, urg' ← sm. *luola* (lisäksi yhdyssanat viG *kalju|loola* 'kaljukoobas, urg', viG *kivi|loola* 'kivikoobas, urg', joiden määriteosana on sm. vi. *kivi*, vi. *kalju*; vrt. viW *lool* g. *loola* 'tiefes Sumpfloch (an Bachufern)'); viG *lumu* 'lumm, võlu, nõidus' ← sm. *lumo* (vrt. vi. *lummama* 'lumota, taikoa, noitua'); viG *maidu* 'piim' ← sm. *maito*; viG *malt(i)* 'enesevalitsus, tasakaal; kannatlikkus; ettevaatlikkus' ← sm. *maltti*; viG *meele|malti* 'kannatlik meel' ← sm. *mielen|maltti* (vrt. vi. *maldama* ← sm. *malttaa*, viRKI *maldama* ~ *maltama* 'paigal püsima, kannatama; raatsima', Grünthal-Ridala kielen uudistuksen aikana kirjakieleen); viG *pahus* 'kurjus, paha, halb; saastane' ← sm. *pahu(u)s*; viG *pargu* 'kisa, karjumine' ← sm. *parku* (vrt. sm. *parkua* →

viR(KI^{liep.}) *parguma* 'kisendama; riidlema'); viG *тели* 'alus, raam; pukki; telling; rull' ← sm. *тели, teline*; viG *тели* 'paadi sõudepink, istelaud paadis' ← ?sm. *teljo* 'soutuveneene istuinlauta tai -penkki, tuhto'; viG *tihu* ~ *tihu|tegu* 'patutegu, kuritegu' ← sm. *tihu(työ)*; viG *tili* ~ *tilli* 'arve, konto' ← sm. *tili*; viG *turd* 'tuim, kangestunud' ← sm. *turta* (vrt. vi. *turd* 'poolkuiv; natuke niiske ja seetõttu vettpidav; turske, priske'); viG *viisus* 'tarkus, arukus' ← sm. *viisus*; lainattu on myös adverbi viG *hees(sa)* 'higis' ← sm. *hiessä*.

Pronominid tiedetään kategoriaksi, josta tavallisesti lainataan harvoin. Ridalan käyttämiä suomen pronomineja ovat viG *jodagi* 'sedagi, midagi' ← sm. *jotakin* (→ viR *jodagi*); viG *moguma* 'selline, säärane, seesugune, niisugune; hale, armetu; neetu' ← sm. *mokoma* (→ vi(R^{Vai}) *mogoma*, ?viR *mogoma(i)ne* ~ *mogumane* 'niisugune', viW^{NW,A} *mogumane* = veider). Viron murteilla osansa on pronomineissa viG *ken* 'kes' = viR(S^{JämKhk})E^{Mulgi} *ken*, myös sm. *ken*; viG *seba* 'see nimelt' = vi(S^{Muh}) *seba* 'see nimelt', viW^{SW} *seba* 'das gerade, eben das (Spott oder Missbilligung bezeichnend)', myös sm. *sepä* (*se* + *-pä*-liitepartikkel); viG *tästa* 'siit, sellest' ← sm. *tästä* / = loppuheitoton variantti sanasta viS *täst* 'siit', viW^{SW} *täst* 'von hier'; viG *täällä* 'siin' ← sm. *täällä* / = loppukadoton variantti sanasta viR(L^{Tor})KI(E^{Krk}) *teal* ~ *tääl*, viW *teal* ~ *täl* 'hier'.

Lainaverbeihin kuuluvat viG *aegaelma* 'viivitama, aega viitma' ← sm. *aikailla* (vrt. viW *aeglema* 'säumen, zaudern'); viG *anelema* 'anuma, paluma, nuruma' ← sm. *anella*; viG *edustama* 'esindama' ← sm. *edustaa*; viG *enandama* 'rohkendama, suurendama' ← sm. *enentää* (toisen tavun vokaali: vi. *enam*, vrt. viW *enamdama* 'vermehrten'); viG *haluma* 'soovima' ← sm. *haluta*; viG *havatsema* 'märkama, tähele panema' ← sm. *havaita* : sg1 *havaitseen*⁵; viG *idama* 'idanema' ← sm. *itää*; viG *iletama* 'vastik olema, jätkust äratama' ← sm. *iljettää*, sm. murt. *ilettää*; viG *iskema* 'lööma; kinni hakkama, kinni haarama, tabama' ← sm. *iskeä*⁶; viG *isuma* 'soovima, ihkama, ihaldama' ← sm. vars. Raam. *isota*⁷ (vrt. vi(L^{Hää})E *isunema* '(pidevalt) isu tundma, süüa tahtma', vi(L^{Hää}) *isuma* 'söögiisu täis saama', vi. (murt.) *isu* 'tahtmine süüa, söögiisu; himu, soov, tahtmine (midagi teha või saada)'); viG *kiistelema* 'vaidlema, riidlema, tülitsema' ← sm. *kiistellä* : sg1 *kiistelen*; viG *kivitama* ~ *kivitima* 'kividega surnuks loopima' ← sm. *kivittää*; viG *kulema* 'kulgema, käima, kõndima, jalutama, liikuma' ← sm. *kulkea* : sg1 *kuljen*, sm. murt. sg1 *kulen*; viG *kuletama* 'toimetama, talutama, viima, vedama, kandma, saatma; kulgema' (sekä johdos viG *kuletatama* 'viima, vedama') ← sm. *kuljettaa*, sm. murt. *kulettaa* (vrt. vi. *kulgema* 'liikkua; kulkea; sujua'); viG *laskema* ~ *laskma*

5. Vrt. myös viE Lutsi *hamadzõ* 'havaitseen' (SSA).

6. Vrt. myös viE Leivu *iskä* 'soldadi' (peksjad, karistussalklased) *omõva? tulludõ mõiža* (EMS).

7. Ks. kuitenkin Häkkinen (2024: 269–270, tässä teoksessa).

'loendama, arvutama; arvestama' ← sm. *laskea*; viG *lesima* 'viljateri kestadest puhastama' ← sm. murt. *lesiä* 'puhdistaa viljaa'; viG *maanitelema* 'meelitama, manitsema' ← sm. *maanitella*; viG *nelistama* 'tuhatnelja jooksma, tormama' ← sm. *nelistää* (vrt. vi. (murt.) *nelja* 'ülejala, kapates'); viG *palutama* 'paladeks tegema' ← sm. *paloitella*; viG *palvama* ~ *palvuma* 'teenima; paluma; austama' ← sm. *palvoa*, merkityksen puolesta myös sm. *palvella*; viG *rusetama* 'punetama' ← sm. *rusottaa*; viG *vaenama* ~ *vaenuma* ~ *vainuma* 'taga kiusama; ründama' ← sm. *vainota*, osin vi. *vaenama* 'taga kiusama, ründata' (vrt. viW *vaenama* 'anfeinden, hassen', *vaenuma* 'anfeinden').

3.3. Lainatessa syntynyt homonymia virossa

Ridala ei täysin vältellyt käyttämästä sellaisia suomen sanoja, jotka esiintyvät virossa samanasuisina mutta muussa merkityksessä. Uusien homonymien välttäminen oli ollut yksi Aavikin määrittelemistä viron kielen uudistuksen periaatteista (Rätsep 2002 [1981]: 253). Tässä vertaan yleisviron sanoihin; murteissa Ridalan lainasanoilla voi olla muitakin merkityksiä, mutta ei suomen kanssa samoja. Ridala käyttää useita näistä sanoista molempien kielten merkityksissä, ja kontekstin lisäksi kalevalamitalle tyypillinen toisto auttaa ymmärtämään kulloisenkin merkityksen (näin myös Mirov 2006: 223). Kulloinkin oleellinen merkityksenselite on alleviivattu.

Homonymyisiä lainoja ovat viG *ase* 'relv; tööriist' ← sm. *ase*, vrt. vi. *ase* 'paikka; makuusija'; viG *eramaa* 'kõrb, kõrvaline maakoht' ← sm. *erämaa*, vrt. vi. *eramaa* 'yksityisomistuksessa oleva maa'; viG *halu* 'tahtmine, soov, himu; isu' ← sm. *halu*, vrt. vi. *halg* : *halu* 'halko : halon'; viG *hilja* 'tasa, vaikselt' ← sm. *hiljaa*, vrt. vi. *hilja* 'myöhään'; viG *kaduma* 'kahetsema' ← sm. *katua* : sg1 *kadun* (viWG †*kaduma* : sg1 *kadun* 'bereuen'), vrt. vi. *kaduma* 'kadota'; viG *kaste* 'ristimine' ← sm. *kaste*, vrt. vi. *kaste* 'pisaroiksi tiivistynyt kosteus (tav. maassa)'; viG *kastma* ~ *kastama* ~ *kastatama* 'ristima' ← sm. *kastaa*, vrt. vi. *kastma* 'kastella'; viG *kehitama* 'arendama' ← sm. *kehittää*, vrt. vi. *kehitama* 'kohottaa'; viG *korjama* 'parandama, korda tegema, koristama; korrastama' ← sm. *korjata*, vrt. vi. *korjama* 'kerätä'; viG *paras* 'parim' ← sm. *paras*, vrt. vi. *paras* 'sopiva'; viG *peen(i)* 'väike, tilluke' ← sm. *pieni* (myös viW *peen* 'fein, klein'), vrt. vi. *peen* 'hieno'; viG *piird* 'kriips, joon; joonis' ← sm. *piirto* (vrt. vi. murt. *piird* : *piira* : *piirda* 'pirta'); viG *piisk(i)* 'piits, roosk, vits' ← sm. *piiska*, vrt. vi. *piisk* : *piisa* : *piiska* 'pisara'; viG *püüdama* 'paluma' ← sm. *pyytää*, vrt. vi. *püüdma* ~ viR *püüdama* ~ *püüdämä* 'kätte saada üritama; pingutama; pürgima; üritama, proovima'; viG *surema*⁸

8. Sana annetaan sanastossa, mutta runoelmasta löydän vain sen esiintymiä merkityksessä 'kuolla'.

'leinama' ← sm. *surra*, vrt. vi. *surema* 'kuolla'; viG *vaim(u)* 'naine, abielu-naine' ← sm. *vaimo*, vrt. vi. *vaim* 'henki'; viG *valda|kond* 'riik; valitsus' ← sm. *valta|kunta* (→ vi. *vald|kond* 'ala, alue, (aihe)piiri', Aavik kielen uudistuksen aikana).

Lainauksen tuottamaa homonymiaa voi esiintyä myös keskenään eri sanaluokkiin kuuluvissa sanoissa. Lainälähteenä ja lainauksen tuloksena näissä tapauksissa on substantiivi, ja homonymiset kirjaviron sanat adjektiiveja ja yksi adverb; lisäksi on lainattu yksi kieltoverbi, jonka homonyymi on konjunktio: viG *et* '(tema [!]) ei' ← sm. sg2 *et*, vrt. vi. *et* konj. 'että, jotta'; viG *lahja* s. 'kingitus, kink; annetus, and' (sekä johdos viG *lahjama* v. 'kinkima, andma, annetama') ← sm. *lahja* s., vrt. vi. *lahja* a. 'laiha; rasvaton'; viG *vaja* s. 'ruum, esik, ulualune; kuur, sara' ← sm. *vaja* s. (vrt. viW *vaja* 'Schauer, Abschauerung'), vrt. vi. *vaja* adv. 'tarpeen'.

Homonymian erikoistyyppi Ridalalla ovat sanat, jotka on lainattu suomesta yhdessä merkityksessä, vaikka niitä käytetään samassa runoelmassa myös viron merkityksessään. Tällaisia ovat viG *arp* 'loos, liisk; ennustamis- ja nõidumisvahend' ← sm. *arpa*, viW *arp* : *arbu* 'Loos, Zaubermittel', osin = vi(R^{Kuu})K *arp* : *arbu* vi(R^{Kuu}) *arba* 'nõidus, nõiatemp; nõiduseks kasutatud ese(med)' (sana sinänsä on tietysti kielimuodoissa yhteinen, vaikka sen merkitykset ovatkin osin muuttuneet); viG *ehtima* 'jõudma; seadma, millekski valmistuma, kuhugi pürgima' ← sm. *ehitiä*, osin = vi. *ehtima* 'kaunistama; end valmis seadma'; viG *mainitsema* 'manitsema, noomima; mainima, lausuma, ütlema, teatama, nimetama; märkama' ← sm. *mainita* : sg1 *mainitsen* 'nimetä, sanoa lyhyesti, kertoa' (→ vi. *mainima* 'ütlema, lausuma' kielen uudistuksen aikana), osin = viW *maenitsema* ~ *mainitsema* 'ermahnen, berufen, zureden, trösten, erwähnen, erinnern', viRS *mainitsema* 'manitsema, noomima'; viG *tumm(a)* 'tume, mustjas, sünge; pime, hämar, hääletu, helitu' ← sm. *tumma* (myös vi(L^{Ng}) *tumm* 'tume'), osin = vi. (murt. laajalti) *tumm* 'kõnevõimetus'; viG *vaalima* 'rullima; hoolitsema; kasima; ehtima' ← sm. *vaalia* 'hoitaa, hoi-vata, ruokkia (eläimiä); pitää yllä', osin = vi. *vaalima* 'rullima', osin = vi. murt. laajalti *vaalima* 'ehtima, kaunistama'.

3.4. Sanat, jotka esiintyvät viron murteissa

Tässä kirjoituksessa viron murrealueen lyhenne annetaan suluissa, esim. vi(R), mikäli sieltä on tietoja vain muutamista pitäjistä tai selvästi vähemmän kuin muilta alueilta. Murrealueen lyhenteeseen liitetty rivinylinen merkin-tä^{liep.} tarkoittaa, että sana on tunnettu ko. murrealueella nimenomaan ensi-sijaisen levikkialueensa liepeillä,^{spor.} puolestaan sitä, että sana on attestoitu ko. murrealueelta sporadisesti. Joissain tapauksissa pienen levikin muutama pitäjä on merkitty murrealueen lyhenteeseen liittyvällä rivinyllisellä pitäjän-lyhenteellä, esim. vi(R^{Kuu}).

Viron koillisrannikkomurteissa suomalaislainoina

Osa Ridalan runoelmassaan käyttämistä suomalaislainoista ovat sanoja, jotka ovat lainautuneet suomesta myös viron murteisiin, tavallisimmin koillisrannikkomurteisiin (viR suomalaislainoista ks. esim. Söderman 1996; Toikka 2003; Björklöf 2012; 2018; saarten murteen Hiidenmaan sanaston suhteesta suomeen ks. Sedrik 1994; 1995; Länsi-Viron sanaston suhteesta suomeen ks. Saareste 1953). Käsittelem suomalaislainoina niitä Ridalan käyttämiä sanoja, jotka viron murteissa ovat suomalaislajoina. Näitä ovat viG *aat(u)* 'püha eelõhtu, püha õhtu' ← sm. *aatto* (→ viR *aat* 'jõululaupäev; mõne muu tähtpäeva eelõhtu'); viG *aevu* 'aju; aru' ← sm. *aivo* tav. pl. (→ vi(R^{Kuu}) *aivod* 'aju'); viG *alus* 'laev' ← sm. *alus* (→ viR(K^{Kad}) *alus* 'ühe või kahe mastiga väheldane purjelaev'; myös viW *alus* : *aluse*, *alukse* 'Schiff, Fahrzeug'); viG *jodagi* 'sedagi, midagi' ← sm. *jotakin* (→ viR *jodagi*); viG *kaaduma* 'kukkuma, langema, ümber minema' ← sm. *kaatua* (→ vi(R^{Kuu}) *kaaduma*); viG *kaisel* 'kõrkjas' ← sm. *kaisla* (→ viR(KI^{liep.}) *kaisel* ~ *kaisla*); viG *kivik* 'kivine koht, kivikõrb' ← sm. *kivikko* (→ viR *kivik* 'kivine koht'); viG *corp* 'kaaren, ronk' ← sm. *korppi* 'Corvus corax' (→ viR *corp* id.; ru. *corp* → viS *corp*); viG *kukka* 'lill' (sekä johdos viG *kukastelema* 'õitsema') ← sm. *kukka* (→ viR *kukk(e)* 'õis'); viG *kumm(a)* 'kummaline, ebatavaline, imelik, veider' ← sm. *kumma* (→ viR *kumm(a)* 'väljendab imestust, üllatust; veidrus, komet; imelik'); viG *kärsima* 'kannatama, piinlema, taluma' ← sm. *kärsiä* (→ vi(R^{Kuu}) *kärsimä* 'taluma, kannatama'; vrt. myös viW^d *kärsima* 'c. negat. ungeduldig sein, bewegt sein, geschäftig sein, sich zu thun machen'); viG *mitta* 'mõõt' (sekä johdos viG *mittum* 'mõõde') ← sm. *mitta* (→ vi(R^{Vai}) *mitta*; myös vi(R^{HljVai}) *mittama* 'mõõtma', viW^A *mittama* = mõõtma); viG *moguma* 'selline, säärane, seesugune, niisugune; hale, armetu; neetu' ← sm. *mokoma* (→ vi(R^{Vai}) *mogoma*, ?viR *mogoma(i)ne* ~ *mogumane* 'niisugune', vrt. viW^{NW,A} *mogumane* = veider); viG *mükk(a)* 'tumm, vaikiv' ← sm. *mykkä* (→ viR *mükk(ä)* ~ *mükke*, viW^A *mükk* : *müka* 'stumm, taubstumm'), viG *suituma* ~ *suutuma* 'vihastuma, pahanema' ← sm. *suuttua* (→ vi(R^{Kuu}) *suutuma* 'vihastuma'); viG *suvama* 'suvatsema, sallima' ← sm. *suvaita* (→ vi(R^{Vai}) *suvama* 'sallima, armastama'); viG *särgema* 'lõhkuma, purustama, katki murdma' ← sm. *särkeä* (→ vi(R^{Kuu}) *särgimä* 'lõhkuma'); viG *tela* 'ümmargune puu, mida mööda paati vette või veest välja veeretatakse' ← sm. *tela* (→ viR *tela* id., viW^{NW} *tela* 'Rollholz, Walze (unter Böte gelegt, wenn man sie über Land zieht)'); viG *tõivuma* ~ *tõivutama* 'soovima, lootma' ← sm. *toivoa* (→ vi(R^{KuuHlj}) *toivuma* 'soovima, sõnuma'); viG *turvama* 'kaitsma, varjama; tagama, kindlustama' ← sm. *turvata* (→ vi(R^{Jöh}) *turvama* 'kaitset otsima', vrt. myös viW *turvama* 'sich neigen, geneigt sein, Vertrauen haben, sich stützen'); viG *vahing* 'kahju, kahjustus; õnnetus, häda' ← sm. *vahinko* (→ vi(R^{KuuVNg}) *vahingu(u)* 'kahju', vrt. myös viW *vahing* : *vahingu* 'widriger

Zufall, Aufwallung von Zorn’); viG *valuma* ’valguma, nõrguma’ ← sm. *valua* (→ viR *valuma* ’valguma, nõrguma’, vrt. myös viW *valguma* ~ *valuma* ’herabfließen, strömen, rinnen, fließend herabsinken, sich senken’); viG *viisas* ’tark, arukas; osav’ ← sm. *viisas* (→ viR(K^{liep.}) *viisas* ’osav’, viW *viisas* : *viisa* ’klug, weise, listig, verschlagen, anständig, geschickt’).

Koillisrannikkoa laajemmalle viron murteisiin suomesta lainattuja sanoja ovat viG *helveti* ’põrgu’ ← sm. *helvetti* (→ viRS (h)*elvet* ’(vande- või kirumissõna:) (pehmem kui) kurat; põrgu’, viW^D *helvet* ’Teufel’); viG *kadal* ’vilets, armetu; hädine, nõrk; põlatu; alatu’ ← sm. *katala* murt. ’kurja, köyhä, raukka, onneton, surkuteltava; pieni, laiha, surkeannäköinen, voimaton; kavala, petollinen; häijy, ilkeä, tyly; hankala’ (→ viR(L^{Tõs}K^{liep.}) *kadal* ’vilets, nõrk; lühinägelik; pilus, kissis’; vrt. myös viW *kadal* g. *kadala* ’schlecht beschaffen, schwach, schlaff’), johdos viG *kadalu* ’viletsus, armetus; hädissus, nõrkus; alatus’ (← sm. *kataluus*); viG *laadima* ~ *laaditama* ’korraldama, korda seadma; valmistama, tegema’ ← sm. *laatia* (→ vi(R^{Vai}S^{Muh}L^{Aud}) *laadima* ’sättima, seadma; korraldama’); viG *luulema* ~ *luulima* ’arvama’ ← sm. *luulla* (→ vi(R^{Kuu}Hlj^SMuh) *luulema* ’arvama’).

Suomesta lainaamisen lisäksi Ridala käytti paljon viron murreosanaston mahdollisuuksia. Erityisesti saarten murre oli hänelle, muhulaiselle, lapsuudesta saakka tuttu. Osa runoelman murreanoista on sellaisia, jotka esiintyvät suomessakin. Milloin Ridalan käyttämä sana on tunnettu saarten murteessa, sitä voi pitää ensisijaisena lähteenä. Muiden murteiden tapauksessa ei varmasti voi sanoa, onko esikuvana käytetty viron murteiden vai suomen varianttia – vai peräti molempia. Joissakin tapauksissa sana esiintyy Ridalalla suomen sanan merkityksessä, joissain tapauksissa suomea voi pitää äänteellisellä perusteella todennäköisempänä lähteenä. Samalla toisinaan kyse voi olla siitä, että Ridala on palauttanut viron murreanaan esim. heittymättömyyttä, sillä hän tavoittelee arkaistiseen runomittaan sopivaa arkaistisempaa kieltä.

Viron koillisrannikkomurteissa

viG *ahas* ’kitsas’ = viW *ahas* : *ahta* ’eng’, sm. *ahdas*, sm. murt. *ahas*, viR(KI^{liep.}) *ahas*- ’(nõrkadest kopsudest, madalast, kitsat rinnakorvist)’; viG *mestama* ’hukkama, hukka saatma; hävitama’ = viW *mestama* ’– –; transit. tötten, auf’s Spiel setzen, riskieren’, vi(R^{Hlj}K^{liep.}) *mestama* ~ viR *mistama* ’hävitama, ära kaotama’, sm. *mestata*; viG *valgama* ’valgma, paadisadam, lauter’ = viR(K^{Ris}Kad) *valgam(a)*⁹ ~ *valgma* id., viW *valgma* ’Stelle am Ufer, wo die Böte an’s Land gezogen werden’, myös sm. *valkama*.

9. Rätsep mainitsee vi. murt. *valgama* olevan sana, jota Grünthal-Ridala käytti kaunokirjallisissa teoksissaan (Rätsep 2002 [1964]: 175–176).

Viron saarten murteessa

viG *hõilama* 'hõikama, huilgama, hüüdma, hõiskama' = viS *õilama* ~ (h)*õilama* id., viW^D *hõilama* 'anrufen, zurufen', myös sm. *hoilata*; viG *kibu* 'valu' = vi(S^{Muh}) *kibu* 'valus, kibe', myös sm. *kipu* (lisäksi yhdyssana viG *kibu|säng* 'haigevoodi', jonka perusosana on vi. *säng*, myös sm. *sänky* : *sängyn*); viG *kogema* 'kartma, pelgama; häbenema' = viS *kogema* 'kartma; aukartust tundma; häbenema, võõrastama', vrt. sm. *kokea* 'joutua kestävään, kärsiä; perehtyä; koettaa, koetella, yrittää, pyrkiä; katsoa, tarkastaa (pyydys), noutaa saalis' (→ vi. *kogema* 'läbi elama, tunda saama' kielenuudistuksen aikana, samoin sm. *kokemus* → vi. *kogemus*); viG *lakk(i)* 'müts' = viS *lakk* : *laki* id., viW^I *lakk* : *laki* 'Männerhut (besonders niedriger, mit breiter Krämpe)', myös sm. *lakkii*; viG *puhki* 'katki, lõhki' = viS(LE^{spor.}) *puhki* id., myös sm. *puhki*; viG *reig* 'värške, verine haav' = viS *reig* '~ haav', viW *reig* : *reia* 'Wunde, besonders frische, blutende Wunde' (vrt. sm. *reikä*); viG *rugine* 'rukkinen, rukist' = viS(L^{liep.} KI^{spor.}) *rukkinen* ~ *rugine* (varianttien levikki ei tiedossa), viW^I *rugine* : *rugise, rugitse* 'aus Rogen gemacht; mit Roggen vermischt, Roggen-', myös sm. *rukiinen*; viG *sugema* 'juhtuma, sündima; kujunema, tekkima; saama; kasvama; korda minema' = viS(L^{liep.} KE^{spor.}) *sugema* '~ tekkima, muutuma', myös sm. *sukeutua*; viG *taane* 'äsja; täna natukese aja eest; mullu' = viSL *taane* '~ täna, äsja', viW^{LW} *taane* 'heute (vor dem vergangenen Theil des heutigen Tages), vorhin' (vrt. sm. *taannoin*); viG *tohm* 'rumal' = vi(R^{VNg})SLK^{liep.} *tohm* '~ rumal' (vrt. sm. *tyhmä, tuhma*). Taivutuksen perusteella suomesta on lainattu viG *tuht* (pl. part. *tuhtude*) 'laeva, paadi istepink' ← sm. *tuhto* (vrt. viW^D *tuht* : *tuhi* 'Stufe, Ruderbank'); merkityksen perusteella viG *vagava* 'kindel, püsiv; tõsine, aus' ← sm. *vakava* (vrt. vi(S^{ReiKh}) *vaga* : *vagava* 'vaikne', viW^D *vagav* : *vagava* 'still, fromm, tugendhaft, unschuldig').

Viron koillisrannikkomurteissa ja saarten murteessa

viG *hoobama* 'sõudma' = viRS *hoobama*: vi(R^{Kuu}) *huobama* ~ viR *uobama* ~ viS *oobama* jne. 'aerudega ettepoole lükates sõudma', viW *hoobama* 'ein Boot wenden durch entgegengesetztes Rudern' (vrt. sm. *huovata* : sg1 *huopaan* 'soutaa perä edellä airoja työntäen'); viG *kehtama* 'sõandama, tihkama, julgema; viitsima, vaevaks võtma' = viRS *kehtama* 'julgema, sõandama; täima: raatsima; vaevuma', viW^D *kähtma* ~ *kehtama* 'mögen, über sich gewinnen', myös sm. *kehdata* : sg1 *kehtaan*; viG *muistama* 'mäletama, meenutama' ← sm. *muistaa*, osin = viR *muistama* ~ viS *muistma* 'mäletama; arusaama, taipama; oskama; määräma, otsustama; mõistatama; andma; lunastama, mõjuma'.

Viron (koillisrannikkomurteissa,) saarten murteessa ja länsimurteessa

viG *rage* 'rahe; tera' = viS *rage* ~ vi(R^{Lüg})S *ragi* ~ viRL *rae* 'rahe; tera', viW^{1,W} *rage* : *rage*, *rae* 'Korn, Körnchen'; myös sm. *rae* : *rakeen*; viG *uhkama* 'ähvardama' = vi(S^{Pöi})L *uhkama* ' ~ ähvardama, viipama', vrt. viW *uhkama* '(spielend) mit den Hörnern stossen', myös sm. *uhata* : sgi *uhkaan*.

Viron koillisrannikkomurteissa, saarten murteessa ja etelävirossa

viG *kargutama* 'peletama, jooksutama, minema ajama' = viRSE *kargutama* 'liikvele ajama, peletama, jooksutama', viW *kargutama* 'springen oder bespringen lassen, jagen (im Fahren), wegscheuchen; intrans. springen, laufen', myös sm. *karkottaa*; viG *ken* 'kes' = viR(S^{JämKhk})E^{Mulgi} *ken*, myös sm. *ken*; viG *lehes* 'haljas oks' = vi(R^{LügS^{Muh}})E *lehes(s)* 'lehtedega (kase)oks; (kase)okstest viht', viW^d *lehes* 'Laub, Zweige mit Blättern', myös sm. *lehdes*, sm. murt. *lehes*; viG *taidama* ~ *taidma* 'taipama, mõistma, aru saama; oskama' ← sm. *taistaa* (vi(R^{KuuS^{Jäm}})E^{Kielisaaret} *taidma* ~ *taidama* ' ~ oskama').

Viron koillisrannikkomurteissa, keskimurteessa ja itämurteessa

viG *siivuma* 'koristama, kraamima' = viRK^{liep.}(I^{lis}) *siivuma* ' ~ puhastama, korrastama', viW^A *siivuma* 'reinigen, säubern, ordnen', sm. *siivota* (vrt. vi. *siivus*, viRKI *siivus*: muresana kirjakieleen suomen mallin mukaan, sm. *siivo*); viG *suurustama* ~ *suurustelema* 'einestama' = viW *suurustama* 'frühstücken, einen Imbiss nehmen; transit. füttern mit Mehltrank', viW *suurustelema* Frequentativ von suurustama, viR(K^{liep.})I *suurustama* 'einestama', myös sm. *suurustaa* vanh. 'syödä (suurusta)'; viG *võibuma* ~ *võivuma* 'vaibuma, vajuma; väsima' = viRKI *võibuma* ~ *voibuma* 'väsima', viW *vaibuma* ~ *võibuma* ~ *voibuma* 'entkräftet werden, schwach oder matt werden, einsinken, ermattet niedersinken, sich biegen', osin ← sm. *voipua* : sgi *voivun* (etup. KaakkSm 'väsyä, raueta').

Viron koillisrannikkomurteissa, itämurteessa, etelävirossa (ja liepeillä)

viG *arvuline* 'vääriline, samaväärne; sarnane' = viRIE *arvuline* ~ *aruline* '(kellegi, millegi) taoline, sarnane, sugune; (teatava) ealine, vanune, suurune jne; (kellegagi, millegagi) võrd(väär)ne', viW = *aruline* ~ *arvuline* 'gehörig, die rechte Beschaffenheit habend, das enthaltend, darauf sich beziehend', myös sm. *arvo-* (vrt. sm. a. *arvokas*); viG *kargelus* 'tants, kargus' ← sm. *karkelo* + vi. s-liite (vrt. viE *kargõlõma* 'hüplema; tantsima; ekslema; pörkama' ~ vi(R^{KuuI^{Kod}}) *kargelema* 'ekslema; pörkama', viW *karglema* Frequentativ

von *kargama* 'springen, hüpfen, schnell laufen, sich schnell wohin begeben, schnell in einen Zustand übergehen'); viG *pagenema* 'pögenema' = viR(LK^{liep.})IE *pagenema* 'pagema, pögenema', viW^{s,so} *pagenema* 'fliehen, entfliehen, entlaufen, sich verstecken', myös sm. *paeta* : sg1 *pakenen*; viG *siib* 'tiib' = viR(LK^{liep.})IE *siib*, viW^d *siib* : *siivo* = tiib 'Flügel (auch an Fuhrwerken)', myös sm. *siipi*.

Viron saarten murteessa, itämurteessa ja etelävirossa

viG *kuivama* 'kuivatama' = viS(I^{Kod})E *kuivama* 'kuivatama', myös sm. *kuivata* (vrt. vi. *kuivama* 'kuivua').

Etelävirossa

Jos kohta Villem Grünthalin suomen kielen laudaturtyön aihe Helsingin yliopistossa olikin ollut Muhun murre, hänen kansanrunouden vastaava opin-
näytteensä käsitteli Setukaislaulujen sanastoa (R. Grünthal 1999: 20). Ete-
lävironkin mahdollisuuksien käyttäminen oli hänelle siis luontevaa. Toden-
näköisemmin viron murteista kuin suomesta saatuja ovat viG *haaval* 'korral,
ajal' = viE (*h*)*aaval* 'ajal', viG *haav(a)* 'kord, puhk; seekord' lienee Ridalan
oma takaperoisjohdos (vrt. sm. (*tällä*) *haavaa*); viG *hähi* ~ *hähki* 'pulum' =
viW^d *hähk* : *hähi*; *hähki minema* 'zur Hochzeit gehen', viE *hähä* ~ *hää* ~
äiä pl. (vrt. sm. *hää*); viG *kolk* 'kolgas, nurgatagune, kõrvaline maanurk' =
viE *kolk* 'nurk; kõrvaline koht, kolgas', viW^{s,so} *kolk* 'Winkel, Ecke, District,
Anger, Meerbusen' (vrt. sm. *kolkka*); viG *kool* 'surm' = viE *kool* 'surm', viW
kool 'Tod, Sterben, schwere Krankheit' (vrt. sm. *kuolo*); viG *koop* 'koobas,
kaevik, maasse kaevatud auk; kelder' = viE *koop* ~ viE *kuyp* ~ viR *kuop(a)*
id. (vrt. sm. *kuoppa*); viG *kund* 'kõnd, kõnnumaa; väheviljakas, kasutamata
maa' = viE *kond* ~ *kund* 'vilets, harimiseks kõlbmatu maa; põndak', viW^d
kund : *kunnu*; *kunnu-maa* 'unfruchtbares Land' (vrt. sm. murt. *kunta* 'suo,
räme; turve'); viG *mehis* ~ *mehine* 'mesilane' = viE *mehine*, viW^d *mehine* :
mehitse = mesilane (vrt. sm. *mehiläinen*); viG *survama* 'suruma, rõhuma' =
viE *survama* id., viW *survama* ~ *survuma* = suruma (vrt. sm. *survoa*); viG
veerele 'kõrvale, juurde' = viE *veerele* 'äärde', myös sm. *vierelle*.

Suomesta lainattuja etelävirossakin esiintyviä sanoja ovat viG *hääd*
'pulmad' ← sm. *hää* (vrt. viE *hähä* ~ *hää* ~ *äiä* pl. id., lisäksi yhdyssana viG
hää|mees 'peigmees'); viG *paimendama* 'karjatama, karja hoidma' ← sm.
paimentaa (vrt. vi(E^{Hel}) *paimendeme* 'karjatama'); osin suomesta lainattu on
viG *mur* 'puru, raasuke, pala, tükki, viilukas; leivaviil' ← sm. *mur* 'pieni
palanen tav. jtk kuivaa ainetta', osin = viE *mur* '(leiva)viilukas'.

Useammassa viron murteessa

viG *haig(e)* s. 'kurbus; kahju; haigus; valu, häda' = viS(KI^{Kod})E *haige* 'haigus', viRSL^{liep.Kspor.}E *haige* 'valu, häda, viga; hingevalu', viW *haige* 'Krankheit, Schmerz, Kummer, Schade, Nachtheil', vrt. myös sm. *haikea* n.; viG *hiibima* 'hiilima; piiluma; kustuma; puhuma' = sm. *hiipiä*, vi(L^{HanMih}) *iibima* 'aeglaselt liikuma või tegutsema; hiilima', vi(S^{JaaL}HanK^{Jür}) *iivima* 'luurama, piiluma', vi(S^{Rei}) *iibima* 'kustuma'; viG *kabe* ~ *kabene* 'köhn, habras, õbluke, õhuke, peenike, kitsas; käbe, kärmas; puhas, korralik' = viRSL *kabe* 'puhas, korralik, kena; köhn, kuivetanud; –', viW^{SW} *kabe* : *kabeda* 'dünn, schlank', myös sm. *kapea*; viG *kasu* 'kasv' = vi. murt. *kasu* ~ *kasu* 'kasv; kasvamine', myös sm. *kasvu*; viG *katsuma* 'vaatama, nägema' = viRS(KI) *katsuma* 'vaatama; järele vaatama', myös sm. *katsoa*, vrt. vi. *katsuma* 'koettaa (tav. kädellä); yrittää; tutkia'; viG *kida* 'suu, kurku, neel, (kala)lõuad' = sm. *kita* 'nielu, kurkku, suu', vi. murt. *kida* 'keelekida; (inimese) keelepära; kalalõpus(ed); lõpuseleht'; viG *mage* 'magus' = viLKE *mage* 'lääge; magus', myös sm. *makea*; viG *valu* 'valgus, heledus; silmavalgus, nägemine; metaf. tuli' = vi(R^{Lüg})S(L)KIE *valu* 'valgus', viW *valu* 'Licht, Helligkeit' (vrt. sm. *valo*); viG *valus* 'hele, valge, läikiv, hiilgav; helendav; ilus; valgustatud' = vi(R)S(L)KE *valus* 'valge, hele' (vrt. sm. *valois*).

3.5. Wiedemannin sanakirjassa esiintyvät viron (murre)sanat

Ensi kertaa vuonna 1869 ilmestyneessä virolais-saksalaisessa sanakirjassaan F. J. Wiedemann esittää runsaasti 1800-luvun murre sanoja, ja Ridala käyttikin tätä sanakirjaa lähteenään (Rätsep 2002 [1988]: 270). Wiedemannin sanakirjan sanoja Ridalalla ovat viG *hiile* ~ *hiilg* ~ *hiiletis* 'löke, hõõguv süsi; hiilgus, valgus' = viW^o *hiile* : *hiilge* 'Glanz; das für die Fischer als Zeichen am Ufer angemachte Feuer', viW *hiilg* 'Glanz', viS *iile* 'märgutuli kaluritele; väike tuli või löke; valguskuma', viS *iiletis* 'märgutuli; väike löke', osin ← sm. *hiili* (vrt. myös vi(S^{Khk}) *iiletama* 'nõrgalt põlema', vi(S)E *iilama* '(vaevaliselt) põlema, hõõguma', viR(K) (*h*)*iiluma* 'nõrgalt põlema, hõõguma'); viG *hius* : p. *hiusta* 'juus' = viW *hius* : *hiuse*, *hiukse* 'Kopfhaar', vi(R^{Kuu})E *hius*, sm. *hius*; viG *huljuma* ~ *huljuskelema* 'aeglaselt liikuma, lainetama; heljuma; veeretama' = viW *huljuma* 'schleichen, leise gehen, hin und her oder auf und ab gehen', vi. *huljuma* runok. 'tasa lainetama või õõtsutama; heljuma, lehvima', vi(R)S(L)K(I)E *uljuma* ~ *ul(l)uma* ~ *huloma* ' ~ aeglaselt liikuma', sm. *huljua*; viG *huljuskelema* on muodostettu *-skele*-johtimella, joka on suomessa produktiivinen (sm. *huljuskella*) ja etelävirossa leksikalisoitunut; viG *huljutama* 'huljuma panema' = viW *huljutama* 'in leise, langsame Bewegung setzen', vi. runok. *huljutama* 'huljuma panema, tasakesi õõtsutama',

vi(S^{khkE}) *uljutama* ~ *ullutama* ~ *hulutamma* ' ~ aeglaselt liikuma, hulkuma', sm. *huljuttaa*; viG *karguma* 'pagema, põgenema; varjuma, pakku minema; heituma' = viW^S *karguma* 'sich werfen, sich verziehen', vi(R^{Jöh}) *karguma* '(hirmunult) varjuma', myös sm. *karata* : sg1 *karkaan*; viG *katkama* 'murdma, katkuma, purustama, katki tegema' = viW^F *katkama* 'raufen, rupfen, reisen', vi. harv. *katkama* '(katki) rebima, murdma', sm. *katkaista* 'katkestada, katki murda' vi. *katkuma* 'välja kiskuma, välja tõmbama; (millegi küljest) kiskuma, rebima, korduvalt tõmbama; lahutama, harutama, kraasima; lõhkuma, katki rebima, räsima; – -'; viG *kirguma* 'karjuma, kisama' = viW *kirgama* ~ *kirguma* (~ viW^d *kiŕgmä*) 'krähen, aufschreien' = kiirgama, sm. *kirkua* (vrt. viSL^{liep.} *kiirguma* 'kiljuma, kilkama'); viG *kund* '-kond, seltskond, ringkond' = viW *kund* : *kunna* = kond, viR(L)E *-kund* '-kond', myös sm. *-kunta*; viG *kooleskelema* 'suremas olema' = viW^d *kooleskelema* 'ohnmächtig werden', sm. murt. *kuoleskella* 'yksitellen kuolemisesta; epilepsiahohtauksen saamisesta'; viG *maht(i)* 'võim, jõud; tugevus, vägevus; võime' = viW^{NW} *maht* : *mahi, mahu* 'Macht, Gewalt, Vermögen, Freiheit', sm. *mahti* (myös viG *mahti andma* 'võimet, võimalust andma; võimaldama, lubama', vrt. viRSLKI *mahti* 'aeg; (ajaline) võimalus'); viG *ravima* ~ *ravitsema* 'toitma, söötma' = viW *ravitsema* ' – - füttern, abfüttern', vi. murt. laajalti *ravitsema* ' ~ ravima; toitma' (merkitysten levikki ei tiedossa), sm. *ravita* : sg1 *ravitsen*, vrt. vi. *ravima* 'hoitaa, lääkitä; vanh. hooldama, hoolitsema, talitama' (lisäksi viG *ravi* 'toit, söök; söögikord' = vi(L^{Hää})E^{spor.} *ravi* ' ~ toit', vrt. vi. *ravi* 'hoito, lääkitä'); viG *saalis* 'saak' = viW *saalis* : *saali* = saak, vi(K^{KeiAnn}) *saalis* 'saak', sm. *saalis*; viG *suurus* ~ *suurussöök* 'kerge eine, söögikord' = viW *suurus* : *suuruse, suurukse* 'Frühstück (um 6 bis 7 Uhr); Zukost (Mehltrank) des Viehes zum Heu und Stroh', viR(L^{Kse})KI(E) *suurus* 'kerge eine, toidulisa (loomadele)', sm. *suurus*; viG *taba* 'tava, komme' = viW *taba* : *tava* 'Angewohnheit, Gewohnheit, Gebrauch, Weise', sm. *tapa*; viG *tugema* 'toetama' = viW^{S,SO} *tugema* '(stark sein, Stütze sein, zur Stütze gereichen); sich stützen, Unterstützung finden, auf kurze Zeit einen Verbleib haben', vi. vanh. *tugema* 'toetuma: nõjatuma, tuge leidma; toetama' (vrt. viS(L^{Aud})E *tugema* ~ *tukkema* ~ *tukõma* ' ~ suruma panema'), sm *tukea*; viG *tõra* 'pahandus, tüli' = viW *tõra* 'Aufruhr, Zwietracht, Zank, Streit', vi(I^{Kod})E *tõra* 'tüli, tõrelemine' (vrt. sm. *tora*); viG *vald(a)* 'võim; voli; haldus; valitsus; riik' = viW *vald* : *valla* 'Macht, Gewalt, Bereich, konkr. Gebiet, Bezirk, Reich', myös sm. *valta*, vrt. myös vi. *meevald* 'võim, võimus, voli (kellegi või millegi üle)'; viG *vardija* 'valvur; ülevaataja; hoidja' = viW *vardija* ~ *vardja* 'Aufseher, Hochzeitmarschal, Speisemeister', myös sm. *vartija* 'valvur, vaht, valvaja' (vrt. vi. *vardja*); viG *ülg* 'peigmees, noormeis, mees, abielumees' = viW *ülg* : *ülä* (*ülgäv, ülgüv*) 'Bräutigam, Mann', myös sm. murt., Raam. *ylkä* (yhdyssana viG *ülgalmeesi* 'peigmees' ← sm. murt. *ylkä|mies* 'sulhanen').

3.6. Sanat, jotka esiintyvät sekä viron murteissa että kirjakielessä

Osa Ridalan käyttämistä sanoista on dokumentoitu murteista mutta ne ovat myös viron kirjakielen sanoja. Tällaisia ovat viG *habisema* 'vabisema, värise-ma, vöbelema' = vi. *habisema* 'värise-ma, vöbisema, vöbelema', viW *habisema* 'kläffen, rauschen', viE *habisama* ~ *habisõma* 'kahisema, kohisema; nohise-ma; vabisema, värise-ma' (vrt. sm. *havista*); viG *haukama* 'hammustama' = vi(R^{Vai}) *aukama* ~ viE (*h*)*aukam(m)a* id., vi. *haukama* '(isukalt, suurt tükki) hammustama', viW *haukama* 'beissen, abbeissen', myös sm. *haukata*; viG *joom* 'viirg; vool (jões); juga' = viRSK^{liep}.IE^{liep}. *joom* : *jooma* (*joome*) 'viir, vööt; juga; pikk kitsas rannamadalik; vool', vi. *joom* : *joome* 'viir, vööt; juga', viW *joom* : *jooma* (vi^P), *joome* (vi^O) 'Riff, Sandbank', vrt. sm. *uoma*, sm. murt. *juoma* 'viir, vööt; pikk kitsas rannamadalik; madal väin'; viG *kalk(i)* 'lubi, lubjane maa' = viRE *kalk* : *kalgi* '~ lubi', vi. *kalk* : *kalgi* vanh. 'lubi', viW *kalk* : *kalgi* vanh. 'Kalk, Mörtel' (lisäksi johdos viG *kalgla* 'lubjaauk'), myös sm. *kalkki*; viG *kohu* 'vaht; lainevaht; vahutamine' = viRS(L^{liep})K(I)E *kohu* 'kerkinud, käärinud ollus; käärimisel tekkiv gaas; kore, kobe; vaht, (kokkuläinud piimast)', vi. *kohu* harv. 'vahutus, keemine, käärimine, mäs-lemine', viW *kohu* 'Schaum, Gären, Aufblähen' (vrt. vi. *kohuma* 'tõusma, keedes või käärides kerkima'), vrt. sm. *kuohu*; viG *laid* 'laeva, paadi külje-laud; paadi külg, parras' = viRE *laid* 'paadi küljelaud; paadi külg, parras', vi. *laid* id., myös sm. *laita*; viG *pard(a)* 'habe' = viRKI(E) *pard(a)* 'habe; põskhabe', vi. *pard* vanh. '(täis)habe', viW *pard* 'Bart', sm. *parta* (lisäksi joh-dos viG *pardanik* 'habemik'); viG *parrakas* ~ *parrine* '(suure) habemega, habemik' = viRKI *parrakas* id., vi. *parrakas* harv. 'habekas, habemik, habe-mega', viW *parrakas* 'langbärtig', sm. *parrakas*; viG *ramb(a)* 'nõrk, jõuetu; lombakas, jalutu' = vi(R)S(KE) *ramb* 'rammetu, jõuetu', viR *ramb* ~ *ramba* 'lombakas; vigane', vi. *ramb* '(väsinult, roidunult) rammetu, nõrk, jõuetu', viW *ramb* 'schwach', myös sm. *rampa*; viG *riivatu* 'häbitu, kõlvatu; patu-ne' = viR(SL)K(I) *riivatu* ~ *riivato*, vi. *riivatu* 'häbitu, sündsusetu, siivutu, kõlvatu', viW *riivatu* 'schändlich, ruchlos, schlecht, unerträglich', myös sm. *riivattu*; viG *valge* n. 'valgus; hea; hõbe' = vi. murt. *valge* '~ valgus', vi. *valge* s. '(päeva)valgus; vanh. (hõberaha kohta)', viW *valge* 'weiss, hell, blond', s. 'Weisses, Licht, Helligkeit', myös sm. *valkea* 'tuli' s. ('valkea' a.); viG *virge* 'elav, liikuv, ergas' = vi(R^{VNg})S(L^{HääK^{Aks}})E *virge*, vi. *virge* 'ärkvel olev, mitte unine; ergas', viW *virge* 'munter, schnell aus dem Schlafe erwachend, sich ermunternd', myös sm. *virkeä* 'virge, elav, ärgas'; viG *voos* 'aasta; aastane viljasaak' = viRK(I^{lis}) *voos* '~ aasta', vi. *voos* : *voe* : *voot* või *voos* : *voosi* : *voosi* 'aastane viljasaak, vilja-aasta', myös sm. *vuosi*.

3.7. Sekä suomen että viron aineksista muodostetut sanat

Muutamat runoelman sanoista ovat sellaisia, joilla ei ole selvää suomalaisista laina-alkuperää tai sana ei sellaisenaan ole tunnettu murteissa, vaan ne on todennäköisesti muodostettu kummankin kielen aineksista. Tällaisia ovat ?viG *hagema* 'hankima, noutama, taotlema; väljä otsima; ka haarama' << vi(R)S(L^{liep.})E *agema* 'noutama, hankima' (tämä merkitys varmasti viRE), 'haarama' (tämä merkitys varmasti viSE), viW^d *hagama* ~ *hagema* ~ *hagoma* 'raffen, zu erlangen suchen', sm. *hakea*; viG *halgama* 'löhkuma, löhestama' << sm. *halkoa, halkaista*, viRSLKI (*h*)*algas* 'kergesti lõhenev, lõhutav', vi(R^{Kuu}) *halgema* 'lõhkema' ← sm. *haljeta* : sgi *halkean*; viG *sogedus* 'pimedus, nägemisvõime puudumine; umbusklikkus' << sm. *sokeus*, vi(R^{Kuu}) *sogejus* 'sõgedus', vi. *sõgedus*, vrt. vi(R^{Kuu}) *sogēja* 'sõge', viR *soge* 'sõge' (mutta viG *sõge* 'pime, nägemisvõimetu inimene' kuten vi. *sõge*); viG *teadaja* ~ *taidaja* 'tark, nõid' << sm. *tietäjä* 'noita, šamaani; ennustaja, näkijä', *taidaja* 'osaaja', vi. *teadja* 'noid, tark, posija', vi(R^{Kuu}S^{Jäm}E^{kielisaaret}) *taid(a)ma* ' ~ oskama'.

3.8. Viron kirjakieleen kielen uudistuksen aikana suomesta tuodut sanat

Muiden tuomat

Eräät Ridalan käyttämät suomalaislainat ovat sellaisia, jotka toiset kielimiehet olivat jo kielen uudistuksen aikana tuoneet viron kirjakieleen (tästä Rätsep 2002 [1976]: 233–243; EES s.v.). Suomen mallin mukaan viron kirjakielessä käyttöön otettuja, kuten Rätsep ja EES asian usein ilmaisevat,¹⁰ ovat viG vi. *lebama* 'puhkama' ← sm. *levätä*, myös viRE *lebama* 'lamama, (pärast söömist) pikali olema', myös 1600-luvun kirjavirossa (kirjakieleen uudelleen Aavik 1913); viG *turv(a)* 'kaitse, toetus', vi. *turv* : *turva* : *turva* 'kaitse, julgeolek; tugi' ← sm. *turva*, myös viR(KI) *turv(a)* ~ *turb* 'abi, kaitse, toetus'¹¹ (Aavik 1912). Suomesta lainattuja ovat viG vi. *masendama* '(hingeliselt) maha rõhuma; alla suruma; taltsutama; muljuma' ← sm. *masentaa* (Rätsep 2002 [1983]: 74); viG vi. *taid* : *taiu* : *taidu* 'oskused, tarkus' ← sm. *taito* 'oskus, võime; oskused, kunst', myös viE *taid* 'aru, taip', (vrt. vi. *taidur* kirjakieleen Aavik 1915); viG vi. *voor* 'kõrgendik, mägi' ← sm. *vuori*.

10. EES käyttää välillä ilmaisua ”toodud kirjakeelde soome keele eeskujul”, toisinaan puhutaan lainaamisesta.

11. Johdos vi. *turviline* ← sm. *turvallinen* 'kindel, julge, kaitstud, ohutu' on puolestaan lainattu, Aavik 1926 (EES).

Viron kirjakielessä yleistyneet Grünthal-Ridalan suomalaiset lainasanat teoksessa *Püha Rist*

Villem Grünthal-Ridala toi viron kirjakieleen Johannes Aavikin jälkeen eniten sellaisia suomalaisia lainasanoja, jotka ovat jääneet käyttöön (Rätsep (2002 [1976]: 243). Suurin osa teoksessa *Püha Rist* käytetyistä ja sen sanaluettelossa esiintyvistä suomalaislainoista ei kuitenkaan ole sellaisia, jotka olisivat vakiintuneet viroon. Vakiintuminen nimenomaan tämän, vuosikymmeniä kielen uudistuksen jälkeen ilmestyneen teoksen myötä ei tietenkään olisi ollut mahdollistakaan. Muutamat suomalaislainat ovat kuitenkin sellaisia, joita Ridala oli jo aiemmin käyttänyt virossa ja jotka ovat kieleen jääneetkin. Lisäksi on otettava huomioon, että sanaluettelo on toimittajansa näkemys siitä, mitkä sanoista tarvitsevat selitettä. Runoelmassa saattaa olla enemmänkin Ridalan kieleen tuomia suomalaislainoja, jotka ovat vakiinnuttuaan muuttuneet virolaiselle ymmärrettäviksi, eivätkä siksi ole tulleet poimituiksi sanaluetteloon.

Ridalan kirjaviroon tuomia ja runoelmassa esiintyviä suomalaislainoja ovat viG vi. *ahas* 'kitsas' ← sm. *ahdas*, myös viR(KI^{liep.}) *ahas*-; viG vi. *hämu* 'hämarik, hämarus' ← sm. *hämy*, myös vi(R^{VNgLüg})K^{liep.}(I)E^{spor.} *hämu* ~ *hämo* ' ~ hämarik'; viG vi. *imb* 'neitsi, neuu' ← sm. *impi*, myös etelävironkielisessä kansanrunoudessa (1918); viG vi. *paaduma* 'paakuma, kalgistuma, kõvaks muutuma' ← sm. *paatua*, myös viL(RK) *paaduma* (1911); viG *sooritama* ~ *sooritelema* 'teostama, korda saatma; siluma, sirgu tõmbama; kohendama, korda seadma; toimetama, ära õiendama',¹² vi. *sooritama* 'korda saatma, teoks või ära tegema; mingil viisil tegutsema, toimima' ← sm. *suorittaa* (1911).

4. Lopuksi

Tässä artikkelissa olen luonut silmäyksen erikoislaatuiseen sanaston lainaamisen tilanteeseen. Kyse on yli yhdeksänkymmentä vuotta sitten kirjoitetusta, arkaaista kansanrunoutta jäljittelevästä taiderunoudesta, jonka ankara mitta osin suorastaan vaatii kirjoittajaansa lainaamaan sana-ainesta lähisukukielestä, joka on säilyttänyt tavurakennetta viroa paremmin. Myös mitalle tyypilliset allitteraatio sekä kerto, sisältöä toisin sanoin toistava rakenne, houkuttelevat ammentamaan viron murteiden, vanhemman viron ja suomen sanavaroista.

12. Vrt. sama vartalo toisessa merkityksessä viR *sooritama* 'juhatama, soovitama, sokutama', viR *suorima*, *suoritama* '(kõit) korda seadma; kalavõrku tühjendama ja kuivama panema' (EES).

Toivon tämän pienen ekskursion lämmittävän rakkaan professorini, väitöstutkimukseni ohjaajan Riho Grünthalin mieltä, ja toivotan hänelle riemurikasta juhlapäivää ja edelleen paljon tuotteliaita työvuosia virkistymisen hetkineen. Kiitän häntä lämpimästi kaikesta saamastani opista, ohjauksesta, tuesta, uteliaisuuden ruokkimisesta, keskustelusta, kannustuksesta, arvostuksesta, mahdollisuuksista. Ihmisyydestä. *Ta elagu!*

Lyhenteet ja merkinnät

Merkinnät

← →	lainasuhde	~	erottaa variantteja; VMS:n tiedoissa tarkoittaa annetun vain osa merkityksistä
=	sama sana		
<<	Ridalan sekä suomen että viron aineksista muodostama sana	()	murrealueen lyhenne suluissa: sanasta vain vähän tietoja ko. murrealueelta

Yleiset lyhenteet

a.	adjektiivi	Raam.	Raamatussa,
adv.	adverbi		Raamatun kielessä
harv.	harvinainen, harvoin	runok.	runokielessä,
intrans.	intransitiivinen, intransitiivisesti		runollisessa kielessä
konkr.	konkreettisesti	s.	substantiivi
liep.	sana tunnettu ko. murrealueella ensisijaisen levikkialueensa liepeillä	sg1	yksikön 1. persoona
		sg2	yksikön 2. persoona
		spor.	sana atestoitu ko. murrealueelta sporadisesti
metaf.	metaforisesti	tav.	tavallisesti
murt.	murteen, murteessa	transit.	transitiivinen, transitiivisesti
n.	nomini	vanh.	vanhentunut, vanhemmassa kielessä
p.	partitiivi		
pl.	monikko	vars.	varsinkin

Kielet

ru.	ruotsi		sana (usein suomalaislaina tai viron muresana)
sm.	suomi		
vi.	viro, viron kirjakieli	viW	Wiedemannin sanakirjassa esiintyvä viron sana
viG	Ridalan <i>Püha Rist</i> -teoksessaan käyttämä		

Viron murrealueet ja pitäjänmurteet

viE	eteläviro (Mulgin, Tarton ja Võron murre)	Khk	Kihelkonna (saarten murre)
viI	viron itämurre	Khn	Kihnu (saarten murre)
viK	viron keskimurre	Kod	Kodavere (itämurre)
viL	viron länsimurre	Krk	Karksi (E Mulgin murre)
viR	viron koillisrannikkomurteet	Kse	Karuse (länsimurre)
viS	viron saarten murre	Kuu	Kuusalu (R rantamurre)
Ann	Anna (keskimurre)	LNg	Lääne-Nigula (keskimurre)
Aud	Audru (länsimurre)	Lüg	Lüganuse (R Alutagusen murre)
Han	Hanila (länsimurre)	Mih	Mihkli (länsimurre)
Hel	Helme (E Mulgin murre)	Muh	Muhu (saarten murre)
Hlj	Haljala (R rantamurre)	Pöi	Pöide (saarten murre)
Hää	Häädemeeste (länsimurre)	Rei	Reigi (saarten murre)
Iis	Iisaku (itämurre)	Ris	Risti (keskimurre)
Jaa	Jaani (saarten murre)	Tor	Tori (länsimurre)
Jür	Jüri (keskimurre)	Tös	Töstamaa (länsimurre)
Jäm	Jämaja (saarten murre)	Vai	Vaivara (R rantamurre)
Jöh	Jöhvi (R Alutagusen murre)	VNg	Viru-Nigula (R rantamurre)
Kad	Kadrina (keskimurre)	Äks	Äksi (keskimurre)
Kei	Keila (keskimurre)		

Wiedemannin sanakirjassa (viW)

†	vanhentunut sana vanhoissa kieliopissa ja sanastoissa	P	Pärnumaan pohjois-vironkielinen osa
A	Alutaguse	S	Viljandimaan eteläosa: eteläviro puhekielenä,
D	Hiidenmaa		pohjoisviro koulu- ja kirkkielienä
d	Tarton ja Võron murre, myös eteläviron kirjakieli	SO	pohjoisvironkielinen Tartumaan osa
F	Viljandimaan pohjoisosa	SW	Pohjois-Viron lounaisosa (saaret, Pärnu- ja Läänemaa,
G	Gösekenin sanakirjan sana		osa Harju- ja Järvamaasta)
I	Hiidenmaa, Saarenmaa, Muhumaa	W	Läänemaa
NW	Viron luoteisrannikko		
O	Saarenmaa		

Viron murrealueiden esitysjärjestys

R S L K I E (tässä kirjoituksessa Mulgin, Tarton ja Võron murretta käsitellään yhdessä etelävirona; eteläviron kielisaaret ovat Leivu, Lutsi ja Kraasna)

Lähteet

- Altosaar, Aimar. 2021. Eesti keele õpet Soome ülikoolides vähendatakse. *Postimees* 17.5.2021. <https://www.postimees.ee/7249484/eesti-keele-opet-soome-ulikoolides-vahendatakse?_ga=2.42284005.1934692280.1621324739-1005635588.1621324738>
- Björklöf, Sofia. 2012. *Viron rantamurteen länsiryhmän sanaston alkuperä suomalaislainojen valossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. (Pro gradu -tutkielma. 262 s. + 16 liites.) <<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2012121410304>>
- Björklöf, Sofia. 2018. Uusia lainaetymologioita viron koillisrannikon rantamurteen länsiryhmässä. Teoksessa Holopainen, Sampsa & Saarikivi, Janne (toim.), *Περὶ ὀρθότητος ἐτύμων: Usuiutuva uralilainen etymologia* (Uralica Helsingiensia 11), 357–487. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <<https://journal.fi/uralicahelsingiensia/issue/view/uh11/489>>
- Grünthal, Riho. 1999a. Viron kielen lehtoraatin perustaminen. *Virittäjä* 103. 63–67. <<https://journal.fi/virittaja/article/view/39130/28182>>
- Grünthal, Riho. 1999b. Viron kielen lehtoriaksi Helsingin yliopistoon 1923. Teoksessa Kasik, Reet & Huima, Leena (toim.), *75 vuotta viroa Helsingin yliopistossa: Viron kielen ja kulttuurin opettaminen Suomessa -seminaari 23.11.1998* (Castrenianumin toimitteita 56). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura – Helsingin yliopisto.
- Grünthal, Riho. 2005. Villem Grünthal-Ridala – keeleõpetaja ja kultuuri tutvustaja: Helsingi Ülikooli eesti keele lektori tegevus maailmasõdade vahel. Teoksessa Olesk, Sirje (toim.), *Kultuurisild üle Soome lahe: Eesti-Soome akadeemilised ja kultuurisuhted 1918–1944*, 251–277. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Grünthal, Riho. 2021. Professori Riho Grünthal vastaa. *Viestit Karjala* -YouTube-kanava. Haastattelu, ladattu kanavalle 8.6.2021. <<https://www.youtube.com/watch?v=dAR85Jx9lgM>>
- Hakala, Pekka. 2021. Postimees-lehti otti kantaa viron kielen opetuksen heikkoon tilanteeseen Suomessa: ”Herättää kysymyksen, ovatko valintojen arvot kohdallaan”. *Helsingin Sanomat* 18.5.2021. <<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007984741.html>>
- EES = Metsmägi, Iris & Sedrik, Meeli & Soosaar, Sven-Erik (toim.). 2012. *Eesti etümoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Instituut – Eesti Keele Sihtasutus. <<https://www.eki.ee/dict/ety/>>
- EKS = *Eesti kirjakeele seletussõnaraamat I–VII*. 1988–2007. Karelson, Rudolf & Kullus (Põlma), Valve & Raiet, Erich & Tiits, Mai & Valdre, Tiia & Veski, Leidi (päätoim.). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut – Eesti Keele Instituut.
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat 1–6*. 2009. Teoksen ”Eesti kirjakeele seletussõnaraamat” 2., täydennetty ja korjattu painos. Langemets, Margit & Tiits, Mai & Valdre, Tiia & Veski, Leidi & Viks, Ülle & Voll, Piret (toim.). Tallinn: Eesti Keele Instituut – Eesti Keele Sihtasutus. <<https://www.eki.ee/dict/ekss/>>

- EMS = *Eesti murrete sõnaraamat I–VIII. 1994–. (a–rambima)*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia – Eesti Keele Instituut. Käyttöliittymä 2013–: <<https://www.eki.ee/dict/ems/>>. (PDF-muotoiset vihot 1–36 (*a–rambima*) saatavissa: <<https://www.eki.ee/dict/ems/pdf.html>>)
- ERR 2021 = Soome vähendab eesti keele õpet. *ERR* 17.5.2021. <<https://www.err.ee/1608215137/soome-vahendab-eesti-keele-opet>>
- Hermann, Urve. 1980. *Usi ja vähem tuntud sõnu V. Grünthal-Ridala loomingu aastail 1910–1911*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. (Diplomityö, käsikirjoitus. 169 s.)
- Häkkinen, Kaisa. 2024. Virolaiset lainat Mikael Agricolan teosten sanastossa. Teoksessa Björklöf, Sofia (päätoim., toim.) & Jantunen, Santra & Junttila, Santeri & Kuokkala, Juha & Laitinen, Saarni & Pasanen, Annika (toim.), *Itämeren kieliapajilta Volgan verkoille: Pühendusteos Riho Grünthalile 22. mail 2024* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 278), 261–277. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <<https://doi.org/10.33341/sus.965.1332>>
- Jõgi, Mall. 2006. ”Pühast Ristist” toimetaja pilguga: Intervjuu Ruth Miroviga. (Haastatellut Mall Jõgi.) *Keel ja Kirjandus* XLIX(3). 219–224.
- Kippar, Pille. 2022. Mineviku teejuht: Ruth Mirov 24. XI 1928 – 26. IX 2022. *Keel ja Kirjandus* LXXV(12). 1148–1151. <<https://keeljakirjandus.ee/ee/archives/32319>>
- Kooli, Rain. 2021a. Helsingi ülikooli kärped võivad ohustada eesti keele magistri- ja doktoriõpet Soomes. *ERR* 26.5.2021. <<https://www.err.ee/1608225673/helsingi-ulikooli-karped-voivad-ohustada-eesti-keele-magistri-ja-doktoriopet-soomes>>
- Kooli, Rain. 2021b. Helsingi ülikool jätkab avalikkuse survele eesti keele õpetamist. *ERR* 14.9.2021. <<https://www.err.ee/1608338504/helsingi-ulikool-jatkab-avalikkuse-survel-eesti-keele-opetamist>>
- Laanpere, Viime. 1983. *Usi ja vähem tuntud sõnu V. Grünthal-Ridala loomingu aastail 1912–1913*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. (Diplomityö, käsikirjoitus. 160 s.)
- Luts, Vilma. 1947. *Villem Grünthal-Ridala keelelisi seisukohti*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. (Diplomityö, käsikirjoitus. 129 s.) <<http://hdl.handle.net/10062/38256>>
- Mirov, Ruth. 2005a. Murdeliste ja vähetuntud sõnade seletusi. Teoksessa Ridala, Villem, *Püha Rist*, 407–424. (Tallinn:) Eesti Kirikute Nõukogu – Villem Grünthali järglased. (Villem Ridalan teoksen *Püha Rist* sanasto.)
- Mirov, Ruth. 2005b. Saateks. Teoksessa Ridala, Villem, *Püha Rist*, 5–9. (Tallinn:) Eesti Kirikute Nõukogu – Villem Grünthali järglased.
- Mirov, Ruth. 2005c. Villem Grünthal-Ridala elust ja tööst. Teoksessa Ridala, Villem, *Püha Rist*, 425–438. (Tallinn:) Eesti Kirikute Nõukogu – Villem Grünthali järglased.

- Mirov 2006 = Jõgi, Mall. 2006. "Pühast Ristist" toimetaja pilguga: Intervjuu Ruth Miroviga. (Haastatellut Mall Jõgi.) *Keel ja Kirjandus* XLIX(3). 219–224.
- Mutt, Sirje. 1976. *Eripärast sõnavara V. Grünthal-Ridala loomingus aastail 1905–1910*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. (Diplomityö, käsikirjoitus. 262 s.)
- Postimees 2021 = Juhtkiri: Soome sild mureneb. *Postimees* 17.5.2021.
<<https://arvamus.postimees.ee/7249514/juhtkiri-soome-sild-mureneb>>
- Ridala, Villem. 2005. *Püha Rist*. Mirov, Ruth (toim.). (Käsikirjoituksen puhtaaksikirjoitus Siiri Rebane, taitto Päivi Palts, kuvitus Inge Kudisiim & Reti Saks, graafinen suunnittelu Reti Saks, toimitusneuvoston puheenjohtaja Eva-Liisa Jaanus, toimitusneuvosto Lea Altnurme, Anzori Barkalaja, Riho Grünthal, Eva-Liisa Jaanus, Ain Kaalep, Ruth Mirov, Mari-Ann Oviir, Mattias Palli, Toomas Paul, Siiri Rebane, Ingrid Rüütel, Vello Salo, Einar Soone.) (Tallinn:) Eesti Kirikute Nõukogu – Villem Grünthali järglased. (444 s.)
- Rätsep, Huno. 2002 [1964]. Sõnavara rikastamise allikatest. Teoksessa Rätsep, Huno, *Sõnaloo raamat*, 173–190. Tartu: Ilmamaa.
- Rätsep, Huno. 2002 [1976]. Soome laenudest eesti kirjakeeles. Teoksessa Rätsep, Huno, *Sõnaloo raamat*, 229–245. Tartu: Ilmamaa.
- Rätsep, Huno. 2002 [1981]. Johannes Aavik ja soome laenud. Teoksessa Rätsep, Huno, *Sõnaloo raamat*, 246–259. Tartu: Ilmamaa.
- Rätsep, Huno. 2002 [1983]. Eesti kirjakeele tüvevara päritolu. Teoksessa Rätsep, Huno, *Sõnaloo raamat*, 59–77. Tartu: Ilmamaa.
- Rätsep, Huno. 2002 [1988]. Friedebert Tuglase kirjanikusõnavara iseloomulikke jooni. Teoksessa Rätsep, Huno, *Sõnaloo raamat*, 265–282. Tartu: Ilmamaa.
- Saareste, Andrus. 1953. *Länsi-Viron sanaston suhteesta suomen kieleen* (Suomi 106: 3). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saareste, Andrus. 1958–1968. *Eesti keele mõisteline sõnaraamat I–IV*. Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne. Stockholm: Kirjastus Vaba Eesti.
- Saareste, Andrus. 1979. *Eesti keele mõistelise sõnaraamatu indeks*. Uppsala: Finsk-ugriska institutionen. Saatavissa:
<<http://www.eki.ee/dict/saareste>>
- Sedrik, Meeli. 1994. Hiiu murrakute ja soome murrete ühissõnavarast. Teoksessa Pajusalu, Karl & Yli-Vakkuri, Valma (toim.), *Lähivertailuja 7: Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Tammivalkamassa 5.–7.5.1993* (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 44), 103–127. Turku.
- Sedrik, Meeli. 1995. Hiidenmaan murteiden sanasto: Yhteydet Itämeren alueen kieliin. Teoksessa Suhonen, Seppo (toim.), *Itämerensuomalainen kulttuurialue = The Fenno-Baltic cultural area* (Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum, Jyväskylä 12.8.1995. Castrenianumin toimitteita 49), 98–107. Toinen painos. Helsinki: Castrenianumin laitokset – Suomalais-Ugrilainen Seura.

- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. 2012– [1985–2008]. (*a-nihteä*.) (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30.) URN:NBN:fi:kotus-201110. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 7.6.2023. <<https://kaino.kotus.fi/sms>>. (Painettuna julkaistu *Suomen murteiden sanakirja* 1–8. 1985–2008. (*a-kurvottaa*.) (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36). Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.)
- SSA = Itkonen, Erkki & Kulonen, Ulla-Maija (päätoim.). 1992–2000. *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja* 1–3 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. (Saatavissa osin kommentoituna osana teosta *Suomen etymologinen sanakirja*. 2022. (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 72.) URN:NBN:fi:kotus-202259. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitetty 5.12.2023. <<https://kaino.kotus.fi/ses/>>)
- Söderman, Tiina. 1996. *Lexical characteristics of the Estonian North Eastern Coastal dialect* (Studia Uralica Upsaliensia 24). Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala. (Väitöskirja.)
- Toikka, Kaja. 2003. *Kirderannikumurde idaosa murde- ja keelekontaktid*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool. (Painettu maisterintutkielma.)
- Wiedemann, Ferdinand Johann. 1973 [1869]. *Ehstnisch-deutsches Wörterbuch*. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- VISU = *Viro-suomi-sanakirja = Eesti-soome sõnaraamat*. 2019. Hurta, Heikki & Langemets, Margit (päätoim.), Björklöf, Sofia & Haak, Anu & Kuusk, Külli & Laitinen, Saarni & Paajanen, Ilona & Vanhatalo, Ulla & Tiits, Mai & Valdre, Tiia & Voll, Piret (toim.). Tallinn – Helsinki: Eesti Keele Instituut – Kotimaisten kielten keskus. <<http://www.eki.ee/dict/efi/>>
- VMS = *Väike murdesõnastik* I–II. 1982, 1989. Pall, Valdek (toim.). Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut – Valgus. Käyttöliittymä: <<https://www.eki.ee/dict/vms/>>. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- ÕS = *Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999*. Erelt, Tiiu (päätoim.) & Leemets, Tiina & Mäearu, Sirje & Raadik, Maire & Erelt, Tiiu (toim.). Tallinn: Eesti Keele Instituut – Eesti Keele Sihtasutus.